

Wim Blockmans en Peter Hoppenbrouwers, *Eeuwen des ondersheids. Een geschiedenis van middeleeuws Europa*. (Amsterdam: Bert Bakker, 2016) (compleet herziene editie). 640 p. ISBN 9789035142622.

In de canon van boeken over middeleeuwse geschiedenis kan *Eeuwen des ondersheids* (oorspronkelijke uitgave 2002) niet ontbreken. In 2016 kwam een compleet herziene editie op de markt, die niet alleen een aangenamere vormgeving heeft, maar ook inhoudelijk is versterkt (met verbeteringen, aanvullingen, en een nieuwe bibliografie). Wim Blockmans en Peter Hoppenbrouwers, auteurs die onder mediëvisten geen duiding meer behoeven, geven in dit boek omstandig en met een wijde blik een overzicht over de geschiedenis van middeleeuws Europa – dat gelukkig niet beperkt wordt tot de huidige grenzen. Ook het Midden-Oosten komt ruim aan bod, andere religies dan het Christendom eveneens, zonder een specifieke focus op plaats of tijd. Kortom, een *must* in de bibliotheek van elke (beginnende) mediëvist. Beginnende, want het boek heeft de bedoeling om het grote publiek te boeien, en in het bijzonder studenten – vandaar dat elk hoofdstuk gevolgd wordt door een nogal schoolse lijst ‘aandachtspunten’. Vraag blijft of het boek echt geschikt is voor bijvoorbeeld eerstejaarsstudenten, gezien de omvang, en de gedetailleerde insteek, met specifiek jargon tot gevolg, maar zeker voor gevorderde studenten is dit een heel dankbaar werk.

De meerwaarde van dit overzichtswerk hoeft weinig betoog: het ruime blikveld, gecombineerd met de vaststelling dat twee belezen specialisten het beste van zichzelf geven, maakt van *Eeuwen des ondersheids* een uiterst veelzijdig boek. Ben je op zoek naar informatie over de *renovatio imperii* van Justinianus in de zesde eeuw, wil je weten hoe de eerste universiteiten gesticht werden, of interesseert de ontwikkeling van de Islam in het Midden-Oosten je? Op begrijpelijke wijze en met oog voor onthullende details wijzen de auteurs de weg. Ze focussen voornamelijk op de eigenheid van middeleeuws Europa, maar hebben zeker aandacht voor wat de middeleeuwse samenleving ons heeft nagelaten. Het ontstaan van grotere staatkundige gehelen, processen van verschriftelijking, de onthuikende scheiding

tussen religie en staat en de wording van de kapitalistische handelsgeest zijn een (nadien uiteraard nog bijgeschaafde) erfenis uit de periode die later de middeleeuwen is gaan heten. Zoals de auteurs ook in de inleiding uiteenzetten: allesbehalve was de periode van de 'middel-eeuwen' een overgangperiode tussen twee te prijzen werelden, zoals de etymologie van het woord suggereert, maar een essentiële periode in de vorming van de moderne wereld. Dat ook het grote publiek hiervan steeds meer overtuigd raakt, is zeker een belangrijke verdienste van dit werk.

Kritiek op een overzichtswerk is makkelijk: er is altijd wel iets dat ontbreekt, en zeker specialisten zullen vinden dat sommige stukken niet ver genoeg gaan. Maar gezien het oogmerk van het boek zou dergelijke commentaar oneerlijk zijn. Behalve misschien dat de grootste demografische groepen in dit boek wat onderbelicht blijven: vrouwen en kinderen. Krijgt de positie van de vrouw (een wat voorbijgestreefd) overzichtje van enkele bladzijden, op de omgang met kinderen in de middeleeuwen (of met sommige andere groepen, zoals mindervaliden) krijgen we geen zicht. Maar voor hun geschiedenis staan er ons uiteraard andere overzichten ter beschikking. Wel had het boek wat meer beeldmateriaal mogen bevatten, vooral om de link met andere disciplines te leggen. De archeologie, kunstgeschiedenis en letterkunde komen in sommige stukken weinig aan bod, wat de auteurs hadden kunnen verhelpen door gericht kaartjes, foto's, of kaderstukjes te plaatsen. Het stuk over stadsmorfologie bijvoorbeeld schreeuwt om een afbeelding van een stadsplattegrond waarop concentrische cirkels van middeleeuwse omwallingen zijn op te merken. De opname van het beschikbare kaartmateriaal van bijvoorbeeld Keith Lilley over nieuw ontworpen steden in vroegmiddeleeuws Engeland, of van Bram Vannieuwenhuijze en Reinoud Rutte over het ontstaan van steden in de Lage Landen, had een verrijking betekend. Een afbeelding zoals van Karel de Grote die zich als Romeins keizer afbeeldt, zegt soms meer dan vele woorden. En als de auteurs beweren over het werk van Chrétien de Troyes dat liefde erin een magische kracht heeft, zoekt de lezer vruchteloos naar een citaat dat die bewering aantoont. Zeker voor het grote publiek of studenten is een dergelijke visualisatie en illustratie raadzaam. Ontgoochelend vond ik overigens ook de eerste pagina van dit werk. Daarin schetsen de auteurs het beeld van rurale, op zichzelf besloten middeleeuwen waarin 'de meeste mensen niet konden lezen of schrijven', en hun 'mentale horizon eng bleef' (p. 9). Nadien schotelt het boek ons een vitale samenleving voor, met omvangrijke steden en zelfbewuste inwoners die innoverende ideeën hadden, en als pelgrim of knaap verre reizen ondernamen. Wenselijker was het naar mijn inzien geweest dat dit boek reeds vanaf de aanvang duidelijk had gemaakt dat de middeleeuwen de Westerse maatschappij cruciaal veranderd hebben. Nu start het boek dus wat in mineur door een bekrompen samenleving te schetsen, die eerdere stereotypen over de 'donkere middeleeuwen' lijkt te bevestigen. In de daaropvolgende hoofdstukken maken de auteurs het weliswaar goed, en in het besluit mini-

maliseren ze terecht nog even het 'nieuwe' aan de 'nieuwe tijden'. Maar dat had ik persoonlijk graag reeds op de eerste pagina gezien.

Tot slot vraag ik me af of een centrale stelling van dit boek, namelijk over de uniciteit van Europa op het vlak van innovatie en economisch ondernemerschap, wel zo vaststaand is als de auteurs beweren. Op p. 20-21 lezen we namelijk dat in Europa de 'segmentatie van macht over een veelheid van politieke eenheden en een onafhankelijke kerk de unieke situatie [heeft] doen ontstaan waaruit het kapitalisme is voortgekomen', en 'om dezelfde reden stond Europa ook meer dan enige andere cultuur open voor innovatie van elders'. Bestond er dan helemaal geen (ontluikende vorm van) kapitalisme in andere regio's in de wereld? De combinatie van verstedelijking en het feit dat grote groepen mensen op relatief kleine oppervlakte samentroepen (en grote migraties na het jaar 1000 moeilijker waren), hebben op zijn minst bijgedragen tot technologische innovatie. Zijn andere 'culturen' (als we, zoals de auteurs in één van de geciteerde zinnen, Europa even als een cultuur beschouwen) veel meer gesloten voor vernieuwingen uit de buitenwereld? Of zijn dergelijke beweringen eerder het gevolg van onze beperkte kennis over andere samenlevingen (deels veroorzaakt door de schaarsheid aan bronnen)? Het zijn heel interessante vragen voor historici. Zij zullen alvast veel aan dit overzichtswerk hebben om comparatief onderzoek te plannen.

Jelle Haemers, KU Leuven